

1. Грушевський М.С. Історія України-Руси. В11т.,12кн. – Т.3. – К., 1993. 2. Титов Ф.И. Очерки по истории русского книгописания и книгопечатания, вып. I. Русское книгописание в XI–XVIII вв. – К., 1910. 3. Полонська-Василенко Н. Історія України. У 2т. – Т. 1. – К., 1992. 4. Сагунов Б.В. Книга в России в XI–XIII вв. – Л., 1978. 5. Очерки истории Киево-Печерской лавры и заповедника. – К., 1992. 6. Котляр М.Ф., Смолий В.А. Історія в життєписах. – К., 1994. 7. Степовик Д.В. Історія Києво-Печерської Лаври. – К., 2001. 8. Тимошик М.С. Історія видавничої справи. – К., 2003. 9. Абрамович Д.И. Исследование о Киево-Печерском патерике, как историко-литературном памятнике. – СПб. 1902. 10. Успенский сборник XII–XIII вв: Тексты – М., 1971. 11. Полное собрание русских летописей. – Т. 38. Радзивилловская летопись. – Л. 1989. 12. Абрамович Д.И. Киево-Печерський патерик (Вступ. Текст. Примітки.) – К., 1930. 13. Історичне джерелознавство.-К., 2002. 14. Повесть врем'яних літ. Літопис (За Іпатським списком) // Пер. з давньоруської, післяслово, комент. В.В.Яременка. – К., 1990. 15. Житие преподобного отца нашего Феодосия, игумена Печерского // Повести Древней Руси XI–XII века. – Л., 1983. 16. Абрамов К.И. История библиотечного дела в СССР. – М., 1980. 17. Голубинский Е. История русской церкви. – Т1. – ч. 2. – М., 1881. 18. Ванев А.Н. Развитие библиотечной мысли в России (XI–XX в.) – М., 2003. 19. Слуховский М.И. Библиотечное дело в России до

XVIII века. – М., 1968. 20. Грушевський М.С. Історія української літератури. В 6т., 9 кн. – Т. 2. – К., 1993. 21. Словарь книжников и книжности Древней Руси. Выпуск 1. XI – пер. пол. XIV вв. – Л., 1987. 22. Історія української літератури у 8 т. – Т. 1. – К., 1967. 23. Іванченко Р. Державницька ідея Давньої Русі-України. – К., 2007. 24. Модест, игумен. Краткие сказания о жизни и подвигах святых отцов Дальних пещер. – К., 1862. 25. Приселков М.Д. История русского летописания XI–XV вв. – Л., 1940. 26. Дива печер лаврських. – К., 1997. 27. Шахматов А.А. Разыскания о древнейших русских летописных сводах // Летопись 20-нятий археографической комиссии за 1907 г. – СПб., 1908. – Вып. 29. 28. Приселков М.Д. Митрополит Иларион, в схиме Никон, как борец за независимую русскую церковь // Сборник статей, посвящ. С.Ф.Платонову. – СПб., 1911. 29. Приселков М.Д. Очерки по церковно-политической истории Киевской Руси X–XII вв. – СПб., 1913. 30. Кабанець Є.П. Іларіон-Никон: повернення до однієї старої гіпотези // Лаврський альманах: Києво-Печерська лавра в контексті укр. Історії та культури: 36. Наук. праць. – Випуск 3. – К., 2001. 31. Німчук В.В. Початки літературних мов Київської Русі // Мовознавство. – 1982. – №2. 32. Висоцький С.О. Київська писемна школа X–XII ст., – Львів, Київ, Нью-Йорк, 1998. 33. Фунтикова С.П. Православные библиотеки: прошлое и настоящее. – М. 2002.

Надійшла до редколегії 18.06.08

I. Грабовська, канд. філос. наук

ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ УКРАЇНИ У ҐЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ

У статті аналізуються особливості формування ґендерно збалансованого суспільства в сучасній Україні. Робиться висновок, що розвиток паритетної демократії є необхідною передумовою побудови Української держави як частини європейської спільноти.

The specialties of formation of gender balanced society in modern Ukraine are analyzed in this article. The author comes to the issues, that the developing of partite democracy is the necessary basic for the father building of Ukrainian State as part of European community.

Ідея європейськості у сучасній Україні стала певним мірилом геополітичного та геокультурного вибору, уособленням її прозахідного цивілізаційного вектору, усвідомленням власних коренів, поверненням самоідентичності і орієнтиром на "культурний рівень життя". У плані державотворчих процесів – орієнтацією на сучасну цивілізовану європейську правову демократичну державу.

Крім міфу Європи, ідеального теоретичного конструкту, парадигми і гасла "Геть від Азії", сам феномен європейськості веде за собою і вповні конкретні практичні завдання. Серед них – необхідність побудови на українських теренах ґендерно збалансованого демократичного суспільства. Ґендерна демократія, яка на рівні всіх законодавчих актів є обов'язковою умовою існування сучасного різновиду демократії у світі в цілому, задекларована у цілому ряді документів міжнародного рівня, прийнятих Україною. Але справа не лише у зобов'язаннях України як держави перед світом. Поза врахуванням специфіки втілення і принципів паритетної демократії на українських теренах сьогодні видається не лише досить проблематичною реалізація вимоги побудови Європи в Україні (саме це гасло сприймається як певний далекий ідеал, новітня українська утопія, проте і більш-менш чітко артикульована мета українського націє- та державотворення сьогодні), але і можливість системного бачення європейської України.

Над проблемами ґендерних аспектів української демократії та їх адекватності європейським правовим, політичним та філософсько-світоглядним засадам сьогодні активно працюють ряд українських дослідників, зокрема: Власова Т., Грабовська І., Грицьак Н., Гундорова Т., Жерьобкіна І., Забужко О., Кісь О., Кобелянська Л., Малес Л., Мельник Т., Оксамитна О., Павличко С., Плотян С., Протасова Н., Свіда Т., Скорик М., Смоляр Н., Стребкова Ю., Стрельчук Н., Сусллова О., Талько Т., Чухим Н. та інші [3].

В основі теоретичних підходів до аналізу ґендерної рівності як принципу побудови справедливого демократичного суспільства лежать, зокрема, ідеї євроцентризму. "Загалом є принаймні дві концепції євроцентризму.

Одна з них є складником просвітницького модернізаційного проекту, й головними історичними подіями такого модернізаційного проекту, як, скажімо, стверджує Юрген Габермас, є Реформація, Просвітництво та Французька революція. ...Така перспектива є внутрішньо європейською і розглядається в рамках глобального модернізаційного проекту, себто розвитку ідей суб'єктивності й емансипації. Друга концепція охоплює всесвітню історію та пов'язується з відкриттям Америки" [2, с. 32], – зазначає Т. Гундорова. Недовершеність модернізаційного євроцентристського проекту у частині емансипації жіноцтва, яка ще в часи Французької революції розглядалась як збільшення об'єму свободи людини взагалі, примушувала європейську культуру постійно повертатись до цього питання із не менш регулярними контр емансипаційними заходами. Адаже Французька революція так і не надала всі рівні права жінкам та чоловікам. Жінки були тими людськими істотами, яких, подібно до дітей та божевільних, вилучили з наділеної відповідальності частини людства [7, с. 9]. Як не парадоксально, але саме революція, що йшла під гаслами свободи, рівності і братерства між людьми, поклатла край сподіванням жінок на громадянське рівноправ'я. "Щоб стати повноправними громадянками, французьки змушені будуть чекати ще півтора століття, – зазначає Е. Бадентер. – За часів III-ї Республіки Сенат чотири рази відмовлявся надати їм право голосу. Ці чоловіки залишалися щоразу нечутливими до парадоксу, що його яскраво засвідчила незрівнянна Олімпія де Гуж: жінки мають право сходити на гільйотину, проте – не на трибуну..." [1, с. 211].

Ідеї жіночої емансипації та рівноправності не так драматично утверджувались на теренах України. Проте, і тут історія їх формування та практичного втілення в життя була і залишається досить складною. Ще і сьогодні український варіант ґендерної рівності має значні відмінності від цивілізованих країн Заходу. І пов'язано це не в останню чергу із "європейськістю" по-українськи.

Ситуацію аналізує О. Пахльовська: "Очікувалося, що після падіння Берлінської стіни Україні відкриється

пряма дорога до повернення до своєї духовної батьківщини – Європи. Однак на руїнах комуністичної системи постав дивний покруч: квазідемократія і квазісвобода; країна донів і дерібанів, люмпенської політики, цинізму й продажності як правила життя і поведінки; захищених законом рейдерів, що обкрадають недобитих і недообі-браних вихідців з тоталітарного пекла; політичних пенсіонерів, які прирікають на небуття ще ненароджені покоління, – словом, заново укомплектований пострадянський бестіарій, який щільно заповнив собою простір тієї омріяної Європейської України. Мовби про сьогоднішню Україну Зеров написав у 1921-му: "Навколо нас – кати і кустодії, /Синедрион, і кесар, і претор". Жива і зранена Україна, яка боліла цьому поколінню інтелектуалів, нині перетворена на інертну "бізнес-територію" для булімічних олігархів від політики та імпортних політиків від олігархії. Відбулася грандіозна підміна. Політична тусовка стала шабашем без антракту, у зловісних відсвітах якого громадянське суспільство знову ризикує запасти в темряву... І де, в якому вимірі існує Європа в цій країні, в котрій кризь густе стовковисько привидів минулого знову не можна розгледіти горизонт майбутнього?" [5, с. 54].

Сьогодні рівність як рівноправність утверджується як основний постулат прав людини згідно принципам ООН. Ми живемо в епоху, коли для цивілізованих країн світу, і це можна стверджувати без будь-якого перебільшення, ідеї рівності та рівноправності набули абсолютної цінності та самодостатності. Принаймні можна стверджувати, що для усього християнізованого світу саме ідея рівності була однією із центральних світоглядних домінант. Проте, сфера поширення її дії на страти та суспільні групи постійно змінювалась і пройшла сама великий історичний шлях. Від "несть ні єліна, ні юдея" до падіння, за словами сучасних французьких дослідників з ґендеру, останньої імперії чоловіків – домінування та владарювання над жінками, тобто до біблійного: "несть ...ні чоловіка, ні жінки".

Однією із особливостей сучасного моменту політичного розвитку України є те, що саме сьогодні гостро поставлена проблема рівності як справедливості для жінок та чоловіків у вітчизняній аналітиці. Становлення паритетного суспільства через введення ґендерного компоненту в політику країни є необхідною відповіддю на ряд викликів, які поставила історія перед постколоніальним українським суспільством. Аналізуючи стан співвіднесення практичного та теоретичного рівня розвитку паритетної демократії в країні як демократії справді європейського рівня, має сенс звернутися до самої історії становлення ідеї рівності та рівноправності, щоб відповісти на питання, чи є ці ідеї органічними для української культури, чи вони і справді накинені нам Заходом, і є лише євромаскою, як стверджують супротивники ґендерної рівності в Україні.

Драматизм втілення цього суспільного ідеалу в життя має власну історію у більшості європейських країн. Так, наприклад під час Великої французької революції, що проголосила принципи свободи, рівності та братерства, все ж проблема рівності статей в суспільному просторі викликала надзвичайно бурхливі дискусії між феміністами та мізогінами, представники яких були як у таборі жірондистів, так і у монтаньєрів. "Цей конфлікт постає радше філософським, можливо, навіть психологічним, аніж політичним. Усі його учасники апелювали до республіканських цінностей і були палкими оборонцями прав людини. Вони не могли дійти згоди лише в одному питанні: кого стосується Декларація прав людини – всіх людських істот..., незалежно від їхньої статі, релігії й раси, чи тільки чоловіків..., осіб чоловічої статі.

Емансипувавши євреїв, а згодом і чорношкірих, та відмовивши у цьому привілеєві жінкам, Французька революція урвала дискусію, анітрохи не переймаючися, що цим собі ж суперечить" [1, с. 211] – стверджує дослідниця Е. Бадентер.

"Демократичний транзит", як вважає Дж. Е. Тікнер [8], приніс жінкам східної Європи те, що вони втратили в рівності. І так вважає більшість західних експертів. Можливо, якщо брати чисто формальний бік справи, так воно і є. Проте, відомо, що ні ланкова – Герой Соцпраці, ні передовик виробництва, ні орденоносна ткаля, яка могла полетіти в космос, реально керувати советською державою не могли.

Сьогодні ж за самим своїм становищем українське жіноцтво змушене бути феміністками, тобто свідомо самореалізуватися у суспільній сфері і при цьому прагнути не мати там утисків у порівнянні із чоловіками, якщо вже говорити про сутність фемінізму зовсім доступно. Тобто, мова йде про феномен, давно вже описаний як в науковій літературі з ґендерної тематики, так і у ЗМІ, відслідкований та підтверджений соціологічними опитуваннями. Коротко його можна охарактеризувати так: "Українське суспільство ще не готове до конструктивного ґендерного діалогу". І цим воно теж відрізняється від західного світу. Проте, "...якщо дивитися правді у вічі, тобто, тверезо оцінювати наші реалії, то насправді на побутовому рівні фемінізм у нас мало не "поголовний". Однак парадокс полягає в тому, що саме жінки, котрі тягнуть на своїх плечах увесь тягар традиційно чоловічих справ і відповідальності за долю родин, поспішають уголос відмежуватися від отого начебто лайливого "західного ярлика": "А я не феміністка!" Йдеться ж насправді про невідповідність рівня суспільної свідомості та житейських реалій, – вважає Л. Тарнашинська. – Очевидно, не-фемінізм може дозволити собі лише благополучне висококультурне суспільство, де не є приниженою насамперед роль самого чоловіка, а вже затім – і жінки. І це виводить на розуміння проблеми з площини феміністичної чи, радше, ґендерної, у площину економічну, бо навіть найпалкіші баталії на економічних руїнах не можуть принести сподіваних результатів. Однак готувати суспільну свідомість треба, і то не сьогодні – а треба було це робити ще вчора. І, ясна річ, конструктивні імпульси мають йти від самих жінок" [9, с. 33].

Видається, що українському суспільству потрібна ґендерна демократія саме західноєвропейського зразка. Звичайно, з урахуванням власної історичної та культурної специфіки. Навіть при тому, що, "очевидно, аналіз окциденталізму під кутом зору української ідентичності може дати інший вимір європейськості – не західного, а східно-європейського типу..." [2].

Зосередившись на проблемі паритетної демократії для українського суспільства, як умови його існування в якості повноцінної сучасної нації, доводиться констатувати, що справжній рівень розуміння цієї проблеми фактично відсутній в українському політикумі. І тим самим сьогодні в програмах політичних партій і блоків, наприклад, закладена реальна "недо-європейськість" України. Між тим сьогодні країна має вже "Державну програму ґендерних перетворень", що дозволяє говорити про ґендерну складову політики держави. Україна, як підписант "Загальної декларації прав людини" (1948); Міжнародних пактів про громадянські і політичні та економічні, соціальні і культурні права (1966); Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979) та Факультативного протоколу до неї (1999); Декларації ООН про соціальний прогрес (Копенгаген, 1995); Декларації та Платформи дій, прийнятих на Четвертій всесвітній

конференції зі становища жінок (Пекін, 1995); Політичної декларації й Підсумкового документу "Подальші заходи й ініціативи щодо здійснення Пекінської декларації і Платформи дій", прийнятих на Спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН з порядком денним "Жінки у 2000 році: рівність між жінками і чоловіками. Розвиток і мир у XXI столітті"; "Декларації глав держав і урядів", прийнятої на Самміті Тисячоліття (2000); "Європейської соціальної хартії Ради Європи" і переглянутої нею "Європейської соціальної хартії" та інш., а також документів, прийнятих Україною для приведення внутрішньої ситуації у відповідність до цих міжнародних актів, країна визнала наступні основні підходи для кореляції внутрішньо демократичних процесів із сучасними демократичними принципами європейського існування:

- ♦ рівність жінок і чоловіків нерозривно взаємопов'язана з оцінкою соціального прогресу, розвитку і миру;
- ♦ пріоритетність ґендерної проблематики як цілі для людства (серед 7 пріоритетів у політиці світове співтовариство розглядає права рівності поряд з такими пріоритетами як бідність, демографія, екологія і мир);
- ♦ рівність жінок та дівчаток є невід'ємною і неподільною складовою частиною загальних прав людини, і повинні захищатися на всіх стадіях життєвого циклу – в дитинстві, юності, дорослому і похилому віці;
- ♦ ліквідація всіх форм дискримінації за ознакою статі є першочерговою ціллю міжнародного співтовариства;
- ♦ рух за рівність чоловіків і жінок у всьому світі є одним з визначальних факторів сучасності;
- ♦ рівність можливостей для всіх людей має ключове значення для побудови справедливих демократичних суспільств у XXI ст.;
- ♦ рівність жінок і чоловіків є першорядною серед семи пріоритетних сфер і напрямків політики, визначених главами держав і урядів світу на Самміті Тисячоліття в документі "Цілі тисячоліття" (вересень 2000 р.), а саме: рівність жінок і чоловіків; навколишнє середовище; розвиток сільських районів; розвиток міст; система охорони здоров'я; освіта і наука; технічна та інноваційна діяльність;
- ♦ рівність жінок і чоловіків є фундаментальною цінністю Третього Тисячоліття наряду зі свободою, справедливістю, толерантністю;
- ♦ головна відповідальність в країнах за здійснення зобов'язань з питань рівності статей лежить на їх урядах;
- ♦ ґендерна проблематика є центральним елементом всіх стратегій і програм;
- ♦ інтегрування ґендерної складової в усі стратегії та програми є необхідним тощо.

Вказані вище основні підходи у сфері ґендерних перетворень в українському суспільстві відповідають характеру змін, що відбулися в реальних соціо-статевих відносинах планетарного масштабу, і тим потребам, згідно з якими сучасне суспільство моделює і проектує своє майбутнє. На жаль, програми сучасних українських політичних "китів" мало вписуються у правила європейського співтовариства у сфері розвитку ґендерної демократії та впровадження її в життя українців. А розуміння рівності, закладене, наприклад, у програмі Партії регіонів, яка "виступає за рівність можливостей для людей", за формулюванням відповідає розумінню рівності часів Великої Французької революції, а не XXI століттю. У передвиборчій програмі БЮТ цікавою є концепція підтримки дитинства. Проте розглядати дитинство поза проблемами відповідального батьківства та формування реального партнерства у сім'ї, означає прирі-

кати гарну ідею на майже неминучий крах. Обійшла фактично мовчанкою проблему паритетного суспільства і передвиборча програма НУНС. Не кажучи вже про те, що соціальна справедливість не може зводитись фактично до соціальної допомоги з боку держави все тим же знедоленим верствам населення. Соціальна справедливість на рівні сучасної європейської цивілізації розуміється значно глибше й ширше, не зводяться до отримання соціальної допомоги. Вона формується й у сфері духовного життя європейських націй і саме тут, а не у жорстко відміряному шматковій ковбаси, варто шукати витоки реальної сучасної соціальної справедливості.

Не можна не звернути увагу і ще на один аспект даної проблеми: протистояння сучасному тероризму, зокрема і в основному мусульманському, який став воістину прокляттям XX-XXI століть, найсерйозніші сучасні аналітики абсолютно справедливо, на нашу думку, ставлять у пряму залежність від утвердження свободи і рівності між жінками та чоловіками у всьому світі. А щодо європейської цивілізації, – зазначає один із найцікавіших російських аналітиків Андрій Піонтковський [6], – то зупинити розростання сучасного варварства на європейську духовну територію можливо лише утверджуючи дві основні її цінності: свободу думки та свободу жінки. На превеликий жаль, такого розуміння не продемонструвала жодна із вище наведених передвиборчих програм.

За роки української незалежності ґендеристика "подолала" величезний шлях – від повного нерозуміння та несприйняття до створення наукових ґендерних центрів та введення ґендерних кроссекторальних досліджень в комплекс наукових досліджень [4], виникнення спецкурсів в системі соціогуманітарної освіти з перспективою перетворення їх у нормативні освітні курси у відповідності до завдань існуючої на сьогодні "Державної програми ґендерних перетворень в Україні" та "Закону про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків". Проте, попри приведення до європейських норм українське законодавство з ґендерних питань, у сфері формування механізмів дієвого втілення норм ґендерної демократії в життя українське суспільство занадто відстає від розвинених країн Заходу. Отже, сьогодні імплементація ґендеру у всі сфери життя суспільства може розглядатися як один із шляхів подолання його "недоевропейськості".

1. Бадентер Е. Кондорсе, Прюдом, Гійомар... Слова чоловіків (1790–1793) // *Sententiae*. Наукові праці Спілки дослідників модерної філософії (Паскальського товариства). VIII-X (1-2/2003, 1/2004). – Вінниця, 2004. – С. 187–211. 2. Гундорова Т. Український окциденталізм: бути чи не бути Римом? // *Критика*: січень-лютий 2006, – С. 31–36. – С. 32. 3. Див.: ґендерна проблематика і право // *ґендерний розвиток у суспільстві*. – К., 2005. – С. 47–182; Мельник Т.М. Правові аспекти ґендеру // *Основи теорії ґендеру*. – К., 2004. – С. 283–326; Власова Т.И. Формирование гендерных стереотипов в западноевропейской философии. – К., 2006. – 296 с.; Суслова О. Люди, які нас здивували, в країні, яку ми не знали. – К., 2005. – 75 с.; Пошуки ґендерної паритетності: український контекст. – Ніжин, 2007. – 204 с.; ґендерна перспектива. – К., 2004. – 256 с.; Забужко О. Жінка-автор у колоніальній культурі, або знадоба до української ґендерної міфології. – К., 1999. – С. 152–194; Гундорова Т. Український окциденталізм: бути чи не бути Римом? // *Критика*. – Січень-лютий 2006 – С. 31–36; Забужко О. *Notre dame d'Ukraine: українка в конфлікті міфології*. – К., 2007. – 640 с. 4. Маккейб К. Передмова до видання 1988 р. // *Степак Г.Ч.* В інших світах. – К., 2006. – С. 25–41. 5. Пахльовська О. Повернення Сізіфа // *Феномен Івана Дзюби*. – К., 2007. – С. 54–64. 6. *Politican.com.ua* – 2007 7. Слова чоловіків (1790–1793) / Кондорсе, Прюдом, Гійомар... – К., 2006. – 400 с. 8. *Тикнер Дж. Э.* Мировая политика с гендерных позиций. Проблемы и подходы эпохи, наступившей после "холодной войны" – М., 2006. – 336 с. 9. *Тарнашинська Л.* Жінці не досить слів, або Роксолана... в українському парламенті? // *Етнічна історія народів Європи. Український жіночий рух і процеси державотворення* // *Збірник наукових праць*. – Вип. 7. – К., 2000. – С. 32–34.